

Konstprogram för Norra Tyresö Centrum

- hur konsten kan bidra till
utformningen av en hållbar stadsmiljö

Tema: Det levande vattnet

"Mirror d'Eau (Mirror of Water)", Bordeaux, France. Foto: Ann Magnusson.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	4
BAKGRUND TILL KONSTPROGRAMMET	5
Vad är ett konstprogram?	5
Konstprogram Norra Tyresö Centrum	5
Konstprogrammets övergripande vision	5
KONST I STADSMILJÖ	6
Konstens bärande betydelse i samhället	6
Konstens förmåga att placera människan i centrum	7
Vad kan konst vara idag?	7
TYRESÖ - HISTORIA	9
NORRA TYRESÖ CENTRUM - BAKGRUND	11
KONST I NORRA TYRESÖ CENTRUM	12
Konstens roll och betydelse i Norra Tyresö Centrum	12
Vem riktar sig konsten till?	12
Bakgrund till föreslaget övergripande tema för konstnärnämnden	12
Övergripande tema för konsten i Norra Tyresö Centrum	13
Platser som förordas för konst	14
FINANSIERINGSMODELLER OCH ARBETSPROCESS	16
Finansiering	16
En gemensam konstpott för hela stadsdelen	16
Konst på kvartersmark	16
Urvalsprocess	16
Arbetsprocess - då en konstnär tilldelats uppdrag	17
Förvaltning och underhållsansvar	17
Att kommunicera och aktivera konsten i Norra Tyresö Centrum	17
Bilaga 1. Konstnärliga gestaltungsuppdrag	18
Bilaga 2. Riktlinjer för konstnärlig gestaltning av offentliga byggnader och allmänna platser i Tyresö kommun	20

"Konsten kan bidra till att skapa positiva och stimulerande platser och samhällsmiljöer samt i vidare mening skapa innehåll och sammanhang".

Ann Magnusson,
Konstkonsult och projektledare, AM Public

"Självklart ska vi satsa på konst i Norra Tyresö Centrum".

Fredrik Saweståhl,
Kommunstyrelsens ordförande i Tyresö kommun

"Konst och kultur är ett av de bärande elementen i samhället".

Workshoppedeltagare, Tyresö kommun

Förord

Eftersom tidigare konstsatsningar i Tyresö kommun fokuserat på enskilda platser har jag funnit det mycket intressant att ta ett helhetsgrepp om konstgestaltningen, för ett helt stadsutvecklingsområde. I dialog med representanter från Tyresö kommun har en vision - en bärande idé med ett starkt konstnärligt programinnehåll - formulerats för hela Norra Tyresö Centrum. Det sammanhållande temat "det levande vattnet" lämnar ett stort utrymme för tolkning. På samma gång har den valda tematiken förmågan att särskilja Norra Tyresö centrum från andra pågående stadsutvecklingsprojekt i Sverige och bidra med unika värden till platsen.

Min erfarenhet är att konsten och konstnärliga metoder är av stor vikt i utvecklingen av våra stadsmiljöer och i ett hållbart samhälle. Konsten kan berika alla människors vardag och ge kreativa infallsvinklar på bland annat sociala, ekonomiska och ekologiska frågor. Konsten berör oss på ett personligt plan men kan också få oss att relatera till och reflektera över det samhälle vi lever i. Det finns således flera anledningar till att satsa på konsten i Norra Tyresö Centrum och därigenom markant stärka Tyresös position som en vital kulturkommun.

Ann Magnusson
Konstkonsult & Projektledare AM Public

Montering av 15,7 ton älvdalskvartsit, för Stora Ursvik.
Lena Ignestam/Carina Zunino, "Drop rock",
Beställare Stockholms Sjukhem. Projektledning: AM Public.

Bakgrund till konstprogrammet

Vad är ett konstprogram?

Ett konstprogram är framförallt ett planeringsstöd och styrdokument för beställaren och övriga involverade i en konststatsning. I dialog med beställare och eventuell samrådsgrupp formar konstkonsulten en övergripande vision, en bärande idé med ett starkt konstnärligt programinnehåll. Programmet beskriver också projektet utifrån ett ekonomiskt, historiskt och organisatoriskt perspektiv. Här presenteras sammanhang, situation, avgränsningar, organisation, konstnärer, tidplan och budget. Konstprogrammet ska ses som ett levande arbetsdokument som succesivt kompletteras med arbetsprocess, val av konstnärer och andra relevanta dokument som hör processen till.

Ett konstprogram lägger grunden för arbetet med konst. Slutresultatet är dock helt avhängigt budgetens omfattning, hantering och fördelning av budgeten, genomförandeprocessen samt styrningen av hela arbetet med att ta fram konsten. Det är viktigt att ha en rimlig förväntan kring vad man kan få för en viss budget.

Konstprogram Norra Tyresö Centrum

Konstprogrammets syfte är att ta ett helhetsgrepp om Norra Tyresö Centrum som ett konstnärligt gestaltungsområde. Konstprogrammet för Norra Tyresö Centrum förhåller sig till Tyresö kommuns kvalitetsprogram för *Norra Tyresö Centrum – en stadsdel med hållbara förutsättningar*, 2013 samt översiktsplanen *Vision 2030 – Tyresö kommun*. Arbetet med konstprogrammet har växt fram efter samrådsmöten med representanter från plan- och kulturenheten¹ samt intervjuer och samtal med politiker och tjänstemän i Tyresö kommun² under hösten 2015. Beställarens önskemål har varit att konstprogrammet ska analysera och beskriva konstens roll i Norra Tyresö Centrum i en sammansatt och framåtblickande bemärkelse.

Konstprogrammets övergripande vision

Målet med konstprogrammet är att ta ett helhetsperspektiv om stadsutvecklingsområdet Norra Tyresö Centrum ur ett konstnärligt gestaltungs-perspektiv. Tyresö kommun förbinder sig därmed att samordna och leda respektive konstnärligt gestaltungsprojekt som var för sig ska följa konstprogrammets övergripande vision och förhållningsätt.

Tyresö kommuns förhoppning är att konststatsningen ska vara en samhällsnyttig investering på flera plan. Konsten kan skapa dynamik i stadsbilden, tillföra oväntade inslag i vår vardag, utmana våra sinnen och bidra till ökad ömsesidighet mellan människor. Den kan bidra till att människor känner större omsorg om sin miljö och vill bo, leva och verka i kommunen. Konststatsningen kan stärka Norra Tyresö Centrum som destination, dvs. bidra till att skapa en plats dit människor söker sig för att ta del av stadens kulturliv, energi och personliga tilltal. I och med statsningen uppstår även möjligheter att knyta värdefulla nätverk och utveckla samverkansformer mellan kommunen, det lokala föreningslivet, det lokala, nationella och internationella konstlivet, skola och universitet, museum, vänorter och näringslivet.

¹ Samrådsgruppen har bestått av Ann Magnusson, Konstkonsult & projektledare, AM Public, Carolin Andersson, Projektledare Plansidan, Tyresö Kommun, Charlotte Gyllner, Kultursekreterare, Tyresö Kommun, Madelene Gunnarsson, Producent & projektkoordinator, AM Public.

² Samtal har förts mellan Fredrik Saweståhl, Kommunstyrelsens ordförande i Tyresö kommun, Iréne Hededal, Kulturchef/ kulturskolechef, deltagare i workshop se bilaga 2 och Ann Magnusson, Konstkonsult & projektledare, AM Public.

Konst i stadsmiljö

Fredrik Wretman, "Body and soul", 2002. Konstnärlig gestaltning för Södersjukhuset. Beställare: Stockholms läns landsting. Projektledning: AM Public.

Konstens bärande betydelse i samhället

"Kulturens betydelse ligger i att den är systemövergripande, det vill säga den genomsyrar hela det sociala och ekonomiska livet i städer och regioner. Kulturen är inte bara en specifik bransch och sektor för sig, utan påverkar i grunden andra branscher och andra system. Kulturen utgör substansen i den plattform som möjliggör förändring och en effektiv, innovationsbaserad kommunikation. Kulturen är både katalysator och motor för lokala utvecklingsprocesser. Den både sätter igång och driver samhällsutvecklingen".³

Stadens centrum utgör ofta en naturliga arena för möten, rekreation, handel och nöje för boende och besökande och bör utformas med omsorg. Här samspelar parker, torg och gator med stadens offentliga och kommersiella byggnader. Utöver den byggda miljön bidrar ett livligt gatuliv, utomhusaktiviteter, kaféer och restauranger, musik och konst till en aktiv, spännande och levande stadsbild.

Arkitektur- och stadsplaneringskritikern, Jane Jacobs, har beskrivit staden som ett eget ekosystem där olika kvaliteter och värden samverkar. Hon pekar exempelvis på:

Funktionsvärden – stadens organisatoriska och materiella kännetecken som gör att livet fungerar på ett effektivt, hållbart och praktiskt sätt.

Gestaltningvärden – stadens byggda och naturliga miljö som skapar platsens själ och identitet och gör den spännande, vacker och personlig.

Kulturvärden – staden i antropologisk mening, det mänskliga livet i staden, dess känsla, möten, människor, livsstilar och händelser.⁴

Det är vanligt att städer har väl utvecklade planeringssystem för en stads funktionsvärden. För arbetet med städernas gestaltning och folkliv finns däremot inte samma utvecklade systematik. Enligt Jane Jacobs är det av stor vikt att också konst och kultursektorn involveras i ett tidigt skede av en stads planeringsprocesser. Hon understryker därmed att ovanstående värden bör förstås som en helhet. Att tala om en hållbar utveckling i ett samhälle innebär således att de ekologiska, sociala, ekonomiska och kulturella värdena samspelar och förstärker varandra.⁵

³ Pier Luigi Sacco i Mikael Löfgren, *Inga undantag, värdeskapande i små och medelstora samtidskonsthallar*. s. 13: 2015.

⁴ Jane Jacobs, *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, 2005.

⁵ Jane Jacobs, *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, 2005.

Konstens förmåga att placera människan i centrum

Konst och kultur har en bärande betydelse i samhällsbyggandet då den har förmågan att placera människan i centrum och påverkar betraktaren på olika sätt, bland annat emotionellt, rumsligt, fysiskt, sinnligt och intellektuellt. Konsten har kapacitet att tala till det personliga och allmänmänskliga i oss och skapa rum för förståelse och acceptans för andra människor. Den ger oss alternativ att förnimma och gestalta världen och uttrycker känslor som inte alltid kan uttryckas i ord. Konsten är betydelsefull för vår självkänsla och identitetsbildning och därmed för människan som kulturvarelse.

Adrián Villar Rojas, "The most beautiful of all mothers", Istanbul Biennial, 2015. Foto: Ann Magnusson

Vad kan konst vara idag?

Konstnärer arbetar idag på många olika sätt: med s.k. traditionella uttryck som skulptur och måleri men också i många andra skilda medier såsom ljus, ljud, fotografi, installationer och video. Konsten kan bidra till att försköna en plats men också i vidare mening bidra till att skapa innehåll och sammanhang. Konsten kan vara platsspecifik, d.v.s. utgå från och på olika sätt relatera till det sammanhang den placeras i. Den kan placeras solitärt eller integreras i arkitekturen och miljön på olika sätt, vara tillfällig och innehålla interaktiva element.

Byggnadsanknuten konst

Med byggnadsanknutna verk menas integrerade konstnärliga gestaltningar som samverkar med den arkitektoniska utformningen och är beroende av ett nära samarbete mellan konstnär och arkitekt. Exempel på byggnadsanknutna verk kan vara:

- Större identitetsskapande insatser som till exempel uppstår i samarbeten mellan konstnär, arkitekt och landskapsarkitekt. Dessa insatser avser konstverk specifikt framtagna för en plats där det inte är helt självklart var konsten börjar och arkitekturen slutar (eller vice versa).
- Byggnadsintegrerade eller platsspecifika konstverk som kan bestå av både fristående konstverk och tillägg i arkitekturen och i landskapet.
- Processer där konstnären agerar konsult i en större arbetsgrupp. I dessa fall skapar inte konstnären ett färdigt (eget) verk. Det kan istället innebära konstnärlig medverkan vid utformning av platsbildningar, både integrerat i arkitekturen och/eller i landskapet, orienteringsskapande gestaltningar genom konstnärlig kompetens vid färgsättningsarbeten och materialval, utformning av tekniska detaljer och funktioner. Med olika "installationer" som ljus, ljud, orientering, delar av eller formgivning av platsen, mönstersättning, mark, golv eller möbler osv

Bild 1. Ulf Rollof, "Rosa/Turquoise och 3 Blå", Konstnärlig gestaltning för Kv. Riga 2 i Värtahamnen, Stockholm. Beställare: Vasakronan. Projektledning: AM Public. Foto: Gustav Kaiser.
Bild 2. Eva Koch, "Spænd", Konstnärlig gestaltning för Båtbyggargatan i Hammarby sjöstad, Stockholm. Beställare: Familjebostäder. Projektledning: AM Public. Foto: Michael Perlmutter.

Lös konst

Utöver platser som i olika former integreras med arkitekturen, dvs. byggnadsanknuten konst, kan konst som är flyttbar tillkomma, s.k. lös konst. Lös konst är också beroende av en tidig samplanering med arkitekterna, om än utifrån andra förutsättningar. Det kan handla om ljudverk såväl som målningar och skulpturer. Exempel på lös konst kan vara:

- Solitära konstverk, unika konstnärliga objekt, som relaterar till platsen men som inte är byggnadsintegrerade. Konstnärliga uttryck som film och video eller andra mer tekniska installationer som rörlig bild, ljus och/eller andra uttryck som är aktuella i samtidskonsten.
- Verk av mer tillfällig karaktär, som utspelar sig under en kort tid. Det kan exempelvis röra sig om social interaktion, pedagogiska projekt, iscensättande och utforskande av ett tillstånd eller genom att testa ett kreativt förhållningssätt på en specifik situation.

Bild 1. Ny regional utvecklingsplan (RUFs). Beställare: Stockholms Regionplanekontor och kulturförvaltningen i Stockholms läns landsting. Projektledning: AM Public.
Bild 2. Shirin Neshat, ur "Zarin", Stockholm konst vid GATE – Greenland Park Art and Technology event i Kista. Beställare: Stockholms stad m.fl. Projektledning: AM Public.

Tyresö - historia

Tyresö kommun har expanderat mycket under de senaste decennierna. 1949 fanns ca 3000 boende och idag är det över 40 000. Befolkningen består till stor del av nyinflyttade som inte har Tyresö som sin ursprungliga hembygd. I följande kapitel ges en kort bakgrund till Tyresös spännande och långa historia.

Säljakt och fiske

När inlandsisen drog sig undan från Tyresö för ca 10 000 år sedan levde de människor som rörde sig i området förmodligen av säljakt och fiske och bodde bara tillfälligt vid stränderna. Under bronsåldern (ca 1800-500 f Kr) hade landet höjts och strandängarna vid Albysjön fungerade som betesmarker åt ett boskapsskötande folk. Under yngre järnåldern (ca 500 e Kr) fanns gårdar vid Gimmersta, Uddby, Alby, Kumla, Näsby, Raksta och Åva, alla med ganska typiska lägen vid en skyddad vik. Spår som finns kvar av denna tid idag är några gravar, gravfält och enstaka andra lämningar.

Tyresö slott och kyrka

Under 1600-talet blev Tyresö eget pastorat efter att ha brutit sig ur Österhaninge socken. Godsherrn Gabriel Oxenstierna lät bygga det praktfulla Tyresö slott och kyrka på sin nuvarande plats. Under den period godsets areal var som störst upptog det nästan hela den nuvarande kommunens yta. De flesta av traktens torpare och bönder arrenderade mark av godset och under 1600-talet anlades ett stort antal dagsverkstorp på godsets marker för att tillgodose behovet av arbetskraft. Den siste godsherrn var markis Claes Lagergren som ägde slottet från 1800-talets slut till 1930, då han donerade slottet och den avstyckade parken till Nordiska museet.

Vattenkraft

Eftersom Tyresö hade god tillgång till vattenkraft fick Tyresö stor betydelse för industrihistorien från medeltid fram till 1800-talet. De tre vattenhjulen i kommunens vapen representerar tre fall: Nyfors (eller Wättinge som det tidigare hette), Uddby och Follbrinksströmmen. Dessa var så betydande att socknen under 1500- och 1600-talen utvecklades till en av de viktigaste industriorterna i Stockholms omnejd. Tyresögodset och de tillhörande ägorna utgjorde under större delen av denna tid det administrativa och ekonomiska centrum i det som i dag är Tyresö kommun.

Skärgårdsboende och självförsörjning

Redan vid 1900-talets början styckades ett tiotal tomter av från godset till Breviks villasamhälle. Många sökte sig bort från innerstadens miljöer och byggde i skärgården i nationalromantisk stil. Kumla herrgårds marker köptes 1910 och styckades därefter i stora tomter som var lämpliga för egnahems- och trädgårdsbruk. Under 1920- och 1930-talen tog exploateringen av Kumlas marker ordentlig fart. Med ett världskrig i färskt minne betonades vikten av egen odling för att vara självförsörjande. På 1930-och 40-talen blev det populärt att ha en sportstuga för friluftsliv, mycket tack vare friluftsrörelsen och scoutrörelsen. Efter markis Lagergrens död 1930 påbörjades exploateringen av Tyresögodsets marker. 1932 inleddes tomtförsäljningen vid Strand, Trinntorp, Älmora och Tyresö-Flaten. I slutet av 1950-talet var så gott som hela den norra kuststräckan av Brevikshalvön, från Strand till Dyvik, fullt bebyggd med sportstugor. Idag är egnahemsbebyggelsen uppblandad med hyreshus och moderna villor, särskilt i västra Tyresö. Fritidshusbebyggelsen med sportstugan och sommarhemmet som förebild syns ännu på vissa ställen i östra Tyresö men permanentboendet håller raskt på att förändra kommunens karaktär.

Bollmora, industrier och friluftsliv

I början av 1950-talet uppstod planer på att göra en förort av Tyresö. Några mindre gruppshusområden hade byggts i Trollbäcken under 1950- och 1960-talen av kommunen,

och när ett stort markområde blev till salu i slutet på 1950-talet kring gårdarna Myggdalen och Bollmora ville kommunledningen inte tillåta fler sommarstugor. Istället började man planera ett helt nytt centrumområde med bostäder, butiker och kommunal service. Inledningsvis var visionen en bilburen förort för ungefär 10 000 invånare. Utbyggnaden av det nya samhället påbörjades 1959 då hälften av stadsplanen för centrumområdet fastställdes. Planen blev uppmärksammad genom att den vände på konventionen för samtida stadsbyggande genom att föreslå småhusbebyggelse vid centrumdelen och flerbostadsbebyggelse i utkanten av samhället, "den konkava staden". Bollmora stod färdigt 1962 och var då en av de första moderna satellitstäderna utanför Stockholm. Utbyggnaden av Tyresö tog sedan fart och på 10 år femdubblade samhället sin befolkning. År 1970 bodde drygt 27 000 invånare i kommunen. Dagis, skolor och idrottsarenor byggdes och ett starkt föreningsliv växte fram. Den stora arbetsgivaren i många år var L M Ericsson, som i början av 1990-talet ersattes av kommunens satsning på vuxenutbildning. Efter folkomröstning 1987 bytte Bollmora Centrum namn till Tyresö Centrum. Sedan 1990-talet exploateras de östra kommundelarna, först den s.k. trädgårdsstaden Strand och därefter Brevikshalvön, i flera etapper. Småstadskaraktern, närhet till friluftsliv i kombination med närheten till storstaden gör numera Tyresö till en attraktiv kommun att bo i med sina ca 44 000 invånare.

Konstnärskolonin på Tyresö

I alla de nordiska länderna uppstod olika konstnärskolonier vid årtiondena runt förra sekelskiftet. Tyresökolonin bildades på 1890-talet då ett antal svenska konstnärer flyttade hem till Sverige från Frankrike för att tillbringa somrarna i Tyresö. En centralgestalt var prins Eugen som började hyra en sommarbostad på Tyresö. Vid samma tid vistades även bl.a. konstnärerna Oscar Björck, Richard Bergh, Ellen Lundberg Nyblom, Viggo Johansen, Teodor Lundberg och Lennart Nyblom samt formgivaren Gunnar G:son Wennerberg i Tyresö. Richard Berghs bortgång år 1919 markerade slutet på konstnärsepoken på Tyresö, en epok som hade varat i närmare tjugofem år. Tyresö hade på olika sätt varit betydelsefullt och satt spår hos de konstnärer som verkade där. Såväl Richard Bergh som Viggo Johansen lämnade vardera efter sig åtminstone ett tjugotal målningar med Tyresömotiv, och betydelsen för prins Eugens konstnärskap går Tyresö inte att överskatta. Det var här som hans konstnärskap fördjupades och utvecklades och i Waldemarsuddes samlingar finns fler än 100 oljemålningar med Tyresömotiv.⁶

⁶ Information från utställningskatalogen *Konstnärskolonin på Tyresö*, Prins Eugens Waldemarsudde, 2014.

Norra Tyresö Centrum – Bakgrund

Hösten 2012 fick samhällsbyggnadsförvaltningen i uppdrag att påbörja arbetet med att planlägga Norra Tyresö centrum för bland annat bostäder. I december 2013 godkände miljö- och samhällsbyggnadsutskottet det kvalitetsprogram som tagits fram för området. Norra Tyresö Centrum är det största stadsbyggnadsprojektet i Tyresö kommun sedan beslutet om Trädgårdsstaden i Tyresö Strand för 20 år sedan. Förslaget till ny struktur och bebyggelse inom området utgår från Forelltorget – ett attraktivt stadsrum och navet i den nya stadsdelen. En attraktiv stadsmiljö skapas med god utformning, offentliga rum och spännande arkitektur. En finmaskig kvartersstruktur med tydliga gaturum ger ökad orienterbarhet samt erbjuder en mjuk trafikmiljö gång, cykel och kollektivtrafik prioriteras. Variationen möjliggör en omväxlande upplevelse av området och den byggda miljön.

Ambitionen är att Norra Tyresö Centrum ska vara ett modern kommunalscentra med stora stadskvaliteter, där Tyresö centrum och Tyresövallen kopplas ihop. Området ska erbjuda hållbara förutsättningar och inbjuda till aktivitet, lek och kontakter i de offentliga rummen. Grönskan i stadsdelen är urban med anknypningar till omgivande större natur- och rekreationsområden. Fokus för kvarteren ligger på hållbar stadsutveckling, både socialt, ekonomiskt och ekologiskt. Det betyder bland annat att det ska vara enkelt för dem som bor i de nya kvarteren att leva på ett miljömässigt hållbart sätt.

De tre ledorden när det gäller utformningen av det nya området är:

1. *Det attraktiva stadsrummet*

Centrum ska bli en naturligare mötesplats, ett offentligt rum med urbana kvaliteter, en plats att vistas och trivas på.

2. *Funktionsblandning*

Genom att komplettera handel och fritidsaktiviteter med ett tätt, nära och blandat boende skapas ett livskraftigt centrum. Bostäderna ska ha olika uttryck, typ och upplåtelseform.

3. *Orienterbarhet*

Genom att skapa ett nät av säkra, attraktiva gator och stråk för alla blir Tyresö centrum välkomnande och tillgängligt. Det ska finnas naturliga länkar mellan centrum, idrottsparken och övriga Tyresö.

Norra Tyresö Centrum ska kännetecknas av en miljö som uppfattas som livfull, attraktiv och karaktärsfull. Stadsdelen ska utvecklas hållbart och ge förutsättningar för att leva hållbart. Det ska också finnas naturliga länkar mellan centrum, idrottsparken och övriga Tyresö. Tyresö kommuns vision är att 2030 vara den attraktivaste kommunen i regionen.⁷

⁷ Information från Tyresö kommuns kvalitetsprogram för *Norra Tyresö Centrum – en stadsdel med hållbara förutsättningar* från 2013.

Konst i Norra Tyresö Centrum

Konstens roll och betydelse i Norra Tyresö Centrum

Konst och konstnärliga processer bidrar till att berika vår vardag och har förmågan att skapa stimulerande upplevelser i stadsmiljön. Konsten kan väcka nyfikenhet, skapa oväntade möten för såväl boende som besökare och vidga vår syn på samhällsutveckling. Därigenom kan konsten i Norra Tyresö Centrum bidra till att uppfylla kvalitetsprogrammets vision om att skapa en hållbar, attraktiv, livfull, funktionsblandad och orienterbar stadsdel.

Vem riktar sig konsten till?

Norra Tyresö Centrum kommer att besökas och genomströmmas av en mångfald av människor med olika bakgrunder och livserfarenheter vad gäller exempelvis nationell och kulturell bakgrund, religion, ålder, funktionsförutsättning, språk, kön och så vidare. Målet är att de konstnärliga gestaltningarna ska vara tillgängliga på olika nivåer, nå en bred publik och verka generationsöverskridande. En god spridning vad gäller konstnärskap, uttryck, material och tekniker bör eftersträvas samt en genomgående hög kvalitet. Konsten ska placeras så att så många människor som möjligt kan ta del av den i sin vardag.

Bakgrund till föreslaget övergripande tema för konstnäsningen

Ett tidigt uttalat önskemål från Tyresö kommun har varit att – i konstprogrammet - ta fasta på stadens historia och det man förknippar med Tyresö såsom närheten till natur, skog, öppna kulturlandskap, kustvatten och inlandsvatten. Karaktäristiskt för landskapet i Tyresö är de starkt kuperade terrängförhållandena och mångfalden av växter och djur. Nästan halva Tyresös landareal är oexploaterad skogsmark som är värdefull både för friluftslivet och den biologiska mångfalden.

Tvärs genom kommunen går Tyresös sjösystem med ett pärlband av sjöar och åar från Drevviken i väster och till Albysjön och Fatburen i öster. Inom Tyresö finns hela eller delar av 16 sjöar, de flesta mindre med skiftande karaktär. Tyresö har insjöar och lång kuststräcka mot havet och dess vikar. Här finns, förutom natursköna strövmråden, också flera fina mindre badplatser. Tyresö är en av de tio kommuner i landet som har störst andel skyddad natur sett till arean. Ungefär en tredjedel av kommunens yta är natur och vatten som skyddas enligt miljöbalken. Vattnet i Tyresö har många värden för de som bor och är verksamma i kommunen – dricksvatten, rekreation, bad, transport, sport och naturupplevelser. Vattnet är dessutom en resurs som bidrar till kommunens attraktivitet.⁸

⁸ Information från *Vision 2030, Tyresö Kommun*.

Övergripande tema för konsten i Norra Tyresö Centrum

Ambitionen är att Norra Tyresö Centrum ska vara en stadsdel med hållbara förutsättningar. I detta avseende är det naturligtvis även viktigt att ta ett helhetsperspektiv om stadsutvecklingsområdet ur ett konstnärligt gestaltningsperspektiv. Då projektet innehåller olika etapper och har en tidsplan som sträcker sig över flera år är det särskilt viktigt att konstnärerna hålls ihop av en övergripande tematik. Varje delprojekt ska således ges sin egen prägel utan att för den skull förlora den sammanhållande helheten.

Som övergripande tema för konstnärerna i stadsdelen Norra Tyresö Centrum föreslås **"Det levande vattnet"**.

Temat bygger vidare på den natur- och miljövision som framförts i kvalitetsprogrammet för *Norra Tyresö Centrum – en stadsdel med hållbara förutsättningar* (skriven 2013) samt översiktsplanen *Vision 2030 – Tyresö kommun*. Det föreslagna temat har därmed förmågan att både gestalta och binda samman Norra Tyresö Centrum men också hela kommunen.

Temat öppnar upp för en rad spännande konstnärliga samarbeten, tankar och uttryck. Vatten kan t.ex. tolkas fysiskt, symboliskt, poetiskt, kroppsligt eller metaforiskt och kan väva samman olika slags berättelser. Vattnet väcker också en mängd associationer: hav, regn, fiskar, båtar, kraft, bad, liv, is, tårar, törst, skönhet, fara, bubblor, djup, dagg, droppar, dusch, miljöfrågor, vattenkraft; vattnets förmåga som liv- och rogivande element, vår evolutionära koppling till vatten osv. Vatten är en förutsättning för liv och är ett av de mest föränderliga elementen vi har i naturen. Det kan representera frihet och oändlighet, mystik och energi. Att utforska och lära sig mer om vatten är således att lära sig mer om oss själva och världen.

"Mirror d'Eau (Mirror of Water)", Bordeaux, France. Foto: Ann Magnusson

Platser som förordas för konst

Nedan beskrivs de platser som konstprogrammet förordar konststatsningar på. Platserna är formulerade i Tyresö kommuns kvalitetsprogram för *Norra Tyresö Centrum – en stadsdel med hållbara förutsättningar*.

Idrottsområdet med Tyresövallen, området inkluderar Tyresövallen med fotbollsplaner, uterink, och ishall, samt simhallen Aquaarenan och ska bidra med aktivitet, liv och rörelse året runt.

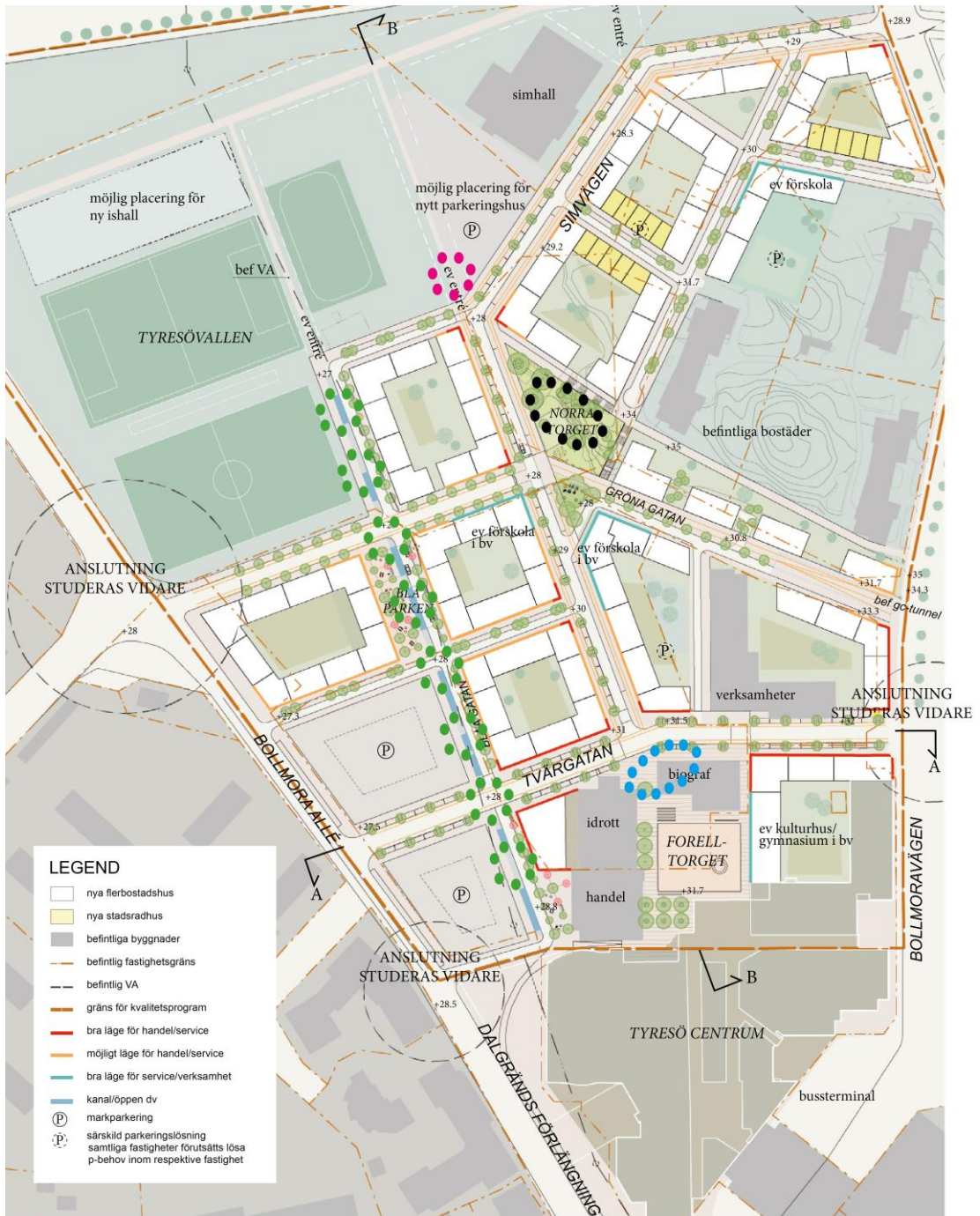
Forelltorget, är ett attraktivt stadsrum och navet i den nya stadsdelen. Forelltorget är stadsdelens publika vardagsrum och ska kännas inbjudande och attraktivt dygnet om – där fyller biografen en viktig funktion. Torget är navet i Norra Tyresö Centrum och binder samman området med Tyresö centrum.

Blå parken, parken är en utvidgning av den Blåa gatan och präglas av vatten och odling. På platsen står rader av fruktträd med lokala sorter. Vattnet och växterna speglar både årstider och väder. Här finns gott om sittmöbler och god belysning.

Blåa gatan, är en gågata som länkar samman platsbildningen med kvarteret i väster. *Gatan* av de två nya gator som ska koppla samman Tyresö centrum till Tyresövallen och förväntas karaktäriseras av synlig hantering av dagvatten.

Norra torget, torget är ett aktivitetstorg där flera gångstråk sammanstrålar. Halva platsen är en plan yta med rum för lek, spel och uppträdanden. Den andra halvan är en bevarad naturslänt med vackra tallar och hällar.

Övriga platser, t.ex. cykelställ, cykelhus, galler runt träden vid gatorna, bänkar, möblering i parker osv.

- Forelltorget
- Idrottsområdet med Tyresövallen
- Norra torget
- Blå parken och Blå gatan

Finansieringsmodeller och arbetsprocess

Finansiering

Den offentliga konsten i Norra Tyresö Centrum finansieras genom att delar av investeringsbudgeten för investeringsprojekt inom Norra Tyresö Centrum öronmärks för konstprojekt. Beslut tas av den nämnd som ansvarar för projektets budget, i det här fallet miljö- och samhällsbyggnadsutskottet under kommunstyrelsen.

En vanlig metod i andra kommuner är att avsätta 1% av investeringsbudgeten för ett projekt till att skapa offentlig konst. I Tyresö har man valt att jobba med riktlinjer för konstnärlig gestaltning (se bilaga 2) och baserar budgeten för varje konstprojekt utifrån det investeringsprojekt som är aktuellt.

En gemensam konstpott för hela stadsdelen

I stället för att successivt knyta medlen som avsätts för konstnärlig gestaltning till mindre delområden föreslår konstprogrammet att medlen för Norra Tyresö Centrum samlas i en gemensam pott. En fördelningsnyckel fördelar sedan medlen i denna pott till de olika konstprojekten i stadsdelen. Förfarandet gör det möjligt att ta ett helhetsgrepp om konstgestaltningen för ett helt stadsutvecklingsområde. Till varje delprojekt utser projektledningen för Norra Tyresö Centrum en samrådsgrupp (enligt steg 3 i kommunens riktlinjer) som samordnar och leder respektive konstnärligt gestaltungsprojekt som var för sig ska följa konstprogrammets övergripande vision och förhållningsätt. Konstkonsult anlitas vid behov beroende på projektets omfattning. Projektledare för Norra Tyresö Centrum ansvarar för att informera alla aktörer om konstprogrammet.

Den totala summan för offentlig konst i detta konstprogram är baserad på en bedömning av de olika konstprojekten som föreslås, se bilaga 1.

Konst på kvartersmark

Konstprogrammet tar främst upp resonemang kring offentlig konst i stadsdelen Norra Tyresö Centrum, men Tyresö kommun uppmuntrar även till konstnärlig gestaltning på kvartersmark. Konst som är synlig på t.ex. fasader eller förgårdsmark behöver tas fram i samråd med Tyresö kommun. En konststyrgrupp sätts samman av byggherren/fastighetsägaren där en representant för Tyresö kommun finns med, t.ex. kultursekreterare eller projektledare. Konst som inte har visuell påverkan på det offentliga rummet, placerad på exempelvis innegårdar eller i trapphus kan med fördel ta inspiration från konstprogrammets resonemang och övergripande tema.

Urvalsprocess

Urvalet av konst följer en transparent och väldokumenterad process. Processen ska vara konstruerad för att både möta konstverkets och konstnärens behov av konstnärligt tolkningsutrymme och beställarens behov. Konstansvarig på kulturenheten alt anlita konstkonsult finns representerad genom hela urvalsprocessen och samordnar kraven som ställs på den konstnärliga gestaltningen, från skiss till installation.

Vid ett skissuppdrag ombeds konstnären lämna in:

- Skalenlig modell, fysisk eller digitalt i 3D
- Materialprover
- Detaljerad genomförandeplan
- Kostnadsberäkning

Efter att skissförslaget har presenterats tas beslut om ett eventuellt genomförande av ett konstprojekt.

Arbetsprocess då en konstnär tilldelats uppdrag

Konstnären producerar konstverket i dialog med samrådsgruppen där representanter från bygglidning, arkitekt och/eller landskapsarkitekt och konstansvarig kan ingå. Det nära samarbetet är nödvändigt för att konstverket och dess omgivning ska interagera på bästa sätt. Ibland kräver konstverket t.ex. markberedning, belysning eller särskilda fästen för montering som måste inkluderas i byggprocessen av fastigheten. Gränsdragningar mellan konst och byggprocess görs. Under konstprojektet förankras kontinuerligt arbetet med konst även hos beställaren. När så verket är färdigställt kan konstverket invigas och konstnären överlämnar det till Tyresö kommun, som kommer att äga och förvalta verket.

Förvaltning och underhållsansvar

Då varje konstverk har sina behov av skötsel- och underhållsåtgärder är det viktigt att verken förvaltas kontinuerligt för att undvika dyra akutåtgärder och risker. Kommunen bör planera för återkommande kostnader och arbetsinsatser och formulera en förvaltningsstrategi. Dessutom bör en skötselplan upprättas för varje konstverk. Frågan om vem som generellt har det övergripande ansvaret för Tyresö kommuns konsthantering och förvaltning behöver utredas. Generellt finns idag inga riktlinjer antagna för hur driften och underhållet för konstverken ska organiseras och finansieras inom kommunen. Vanligen bekostar gata/park eller fastighet vård och underhåll av fast konstnärlig gestaltning om inte annan överenskommelse gjorts. Detta bör klargöras i varje konstprojekt som genomförs i Norra Tyresö Centrum.

Att kommunicera och aktivera konsten i Norra Tyresö Centrum

Utöver de ovan beskrivna uppdragen kan tillfälliga konstinsatser, metodutveckling och pedagogiska insatser formuleras inom ramarna för konstprogrammet med syftet att aktivera konsten i stadsdelen. Det kan handla om föreläsningar, seminarier, film, performance, konstvisningar och aktiviteter som inspirerar till eget skapande. Den konstnärskap som görs i Norra Tyresö Centrum kan med fördel kommuniceras och lyftas fram på olika sätt t.ex. i en katalog, TV, press, hemsida och i de sammanhang kommunen lyfts fram. Vid färdigställande av varje enskilt konstnärligt gestaltungsuppdrag kan en festlig invigning arrangeras med aktiviteter, tal och mingel.

Stockholm 2016-05-08

Ann Magnusson
Konstkonsult & projektledare
AM Public
www.ampublic.se

Bilaga 1.

Konstnärliga gestaltungsoppdrag på tema *Det levande vattnet*

Konstprogrammet förordar fem stycken oppdrag varav ett större huvudoppdrag. Oppdragen ska relatera till det övergripande temat *Det levande vattnet* men varje delprojekt ska var för sig framstå som starka självständiga konstnärliga projekt.

Ledord för konststatsningen är: hållbar stadsutveckling, orienterbarhet, personligt tilltal, levande gaturum, samtida, kvalitet, energi och visionärt.

Observera att de förslag som ges på riktningar för de enskilda oppdragen ska behandlas som just förslag och syftar till att ge beställaren en bild av de möjligheter som finns i att arbeta med tema vatten. Det är viktigt att konstprogrammet fördjupas i den operativa fasen och att konstnärer som anlitas till respektive oppdrag ges tolkningsutrymme att utveckla sina oppdrag när det gäller konstprogrammets övergripande tema, specifika material, plats osv. Tema "Det levande vattnet" behöver alltså inte inbegripa vatten som material.

Oppdrag 1.

Vattenkraft och energi – *Vattenlek*

Plats: Idrottsområdet med Tyresövallen

I kvalitetsprogrammet för Norra Tyresö Centrum bevaras och utvecklas Tyresövallen tillsammans med Aquarena (simhallen). Idrotten ska därmed fortsätta ges en stark funktion i området kring Tyresö Centrum. Konstprogrammet föreslår att en konstnär får till oppgift att ta fram ett gestaltungsförslag för idrottsområdet som fokuserar på användandet av det offentliga rummet som vardagsrum för lek, social samvaro och oppmuntra till fysisk aktivitet. Temat kan exempelvis vara vattenkraft och den energi som utvinns ur strömmande vatten och oppmuntra till vattenlek, kreativitet och rörelse.

Oppdrag 2.

Vattnets kretslopp – *En vattendroppes äventyr*

Plats: Forelltorget och forellbion, fasadprojekt på sidan av bion.

I kvalitetsprogrammet Norra Tyresö Centrum beskrivs Forelltorget som stadsdelens publika vardagsrum och målet är att det ska kännas inbjudande och attraktivt dygnet om. Konstprogrammet föreslår att en konstnär får till oppdrag att arbeta med biografens fasad som vetter mot Tvärgatan. Tema kan exempelvis vara vatten som transformation. Vattnets kretslopp och dess förmåga att ändra form och yta till is, luft, regn, ånga, tårar osv kan därmed utforskas.

Oppdrag 3. (Huvudoppdrag)

Vatten som förbindelselänk – *Vattenvandring*

Plats: Blåa gatan och Blå parken

I kvalitetsprogrammet för Norra Tyresö Centrum föreslås att den Blåa gatan ska ha en öppen dagvattenhantering till exempel i form av en dagvattenkanal och att mindre dagvattenrännor anläggs i gatorna för att leda vattnet ned till Blå parken. I led med detta har en ekologistrategi tagits fram för att bidra till hållbar stadsdel. Ett av målen är att öka en medvetenhet kring olika tekniska lösningar och valmöjligheter genom att lyfta dagvattenhanteringen till ytan. Konstprogrammet föreslår att en konstnär får till oppgift att ta fram ett gestaltungsförslag för den planerade öppna dagvattenhanteringen. Den

konstnärliga gestaltningen kan lyfta frågor som berör hållbarhet och miljöfrågor samt skapa en spännande miljö med dagvattnet i centrum. Projektet ska vara ett integrerat samarbete mellan konstnär, landskapsarkitekt och konstruktör för att skapa en unik konstnärlig gestaltning med utgångspunkt vatten som förbindelselänk. Dagvattenkanalen kan med fördel röra sig genom området och orientera samt sammanlänka olika delar av staden. Huvuduppgiften sammanlänkar de övriga uppgifterna genom tema vatten, aktiverar stadsrummet och placerar Norra Tyresö Centrum i fokus för omvärlden. Vattnets förmåga att vara en förbindelselänk kan också förkroppsliga och symbolisera vår samhörighet som binda oss samman med jorden, till varandra och allt levande.

Uppdrag 4.

Vatten som berättande och mytologisk aspekt – *Den magiska sjön*

Plats: Norra torget

I kvalitetsprogrammet Norra Tyresö Centrum beskrivs Norra torget som ett aktivitetstorg där halva platsen är en plan yta med rum för lek, spel och uppträdanden. Konstprogrammet föreslår att en konstnär får till uppgift att i nära samarbete med landskapsarkitekten delta i ett förstudiearbete för att skapa en mindre scen eller annan mötesplats på torget. Tema föreslås vara vatten som berättande och mytologisk aspekt och kan knyta an till uråldriga myter om vatten och havet, dess fauna och myter, religion och antik mytologi och sagor.

Uppdrag 5.

Världshav – *Världsomseglingen Tyresö*

Plats: Mönster som kan användas på olika platser i Norra Tyresö Centrum

Konstprogrammet föreslår att en konstnär får till uppgift att ta fram ett mönster eller utforma ett gestaltungsförslag som kan användas på olika platser i Norra Tyresö Centrum. Konstnären svarar således för att ta fram ett skissförslag och själva produktionen bekostas av byggprojektet. Det kan exempelvis handla om hur man använder eller kombinerar olika material i plattsättning, på glas, skyltar osv. Förslagsvis kan projektet låta ta inspiration av våra världshav och ta Tyresö med ut på en världsomsegling över haven.

Tidplan

Konstprojekten har en föreslagen utförandeföljd (uppgifter 1-5), men de är inte strikt bundna till denna följd utan kan omfördelas i tid beroende på hur byggplanerna utvecklas och framskrider. Genomgående gäller att för bästa resultat bör konsten komma in i ett tidigt skede i byggprocessen dvs. i god tid för projektering.

Bilaga 2.

Riktlinjer för konstnärlig gestaltning av offentliga byggnader och allmänna platser i Tyresö kommun som är antaget av kommunstyrelsen 2014-05-13

Samordning, ansvarsfördelning och arbetsgång

Inledande möte

Styrgrupp bestående av förvaltningschefer (eller delegerat ansvar) från Samhällsbyggnadsförvaltning, Utvecklingsförvaltning och vid planerade byggen i egen regi representant från Fastighetsavdelningen samråder en gång per år och tittar övergripande på planerade byggprojekt i kommunen. Vid detta tillfälle formuleras förslag till beslut angående vid vilka projekt man ska investera i konstnärlig gestaltning och en budget föreslås. Beroende på typ av investering/bygge/anläggning och vid vilken förvaltning budgeten ligger beslutas vilka förvaltningar som ska samråda.

Beslut i nämnd

Beslut angående ovanstående fattas i den nämnd som ansvarar för byggprojektets budget. Ärendet går sedan för information till Kultur- och fritidsnämnden.

Samrådsgrupp skapas

Till varje objekt/projekt utses en projektledare och en samrådsgrupp skapas.

Projektmedlemmar:

representant/-er från planerheten eller fastighetsenhet (*planchef/fastighetschef, planerare, landskapsarkitekt eller annan*)

representant/-er från kulturenheten (*konstsekreterare och kulturchef*)

arkitekt/landskapsarkitekt

representant från byggfirma

representant från brukare

eventuell konstkonsult

Konstprogram formuleras

Gruppen diskuterar hur och var konst kan tillskapas för platsen eller området. Finns det ett genomgående tema/ledord för området/bygget? Syfte med konstverket: geografisk orientering/ lokalhistorisk anknytning/ välbefinnande/ identitet/ annat? Ett verk eller flera?

Konstnär föreslås

Kulturenheten tar fram kravbild på konstverket, och presenterar det för samrådsgruppen. Kontraktering av konstnär/konstnärer måste följa kommunens regler för inköp samt i förekommande fall nationellt regelverk för inköp (LOU).

Skissinbjudan

När samrådsgruppen enats om konstnär får konstnären ett skissuppdrag. Skissinbjudan formuleras av Kulturenheten. I konstnärens uppdrag ingår att ta fram kostnadskalkyl för projektet samt en tidsplan. Berörd enhet bidrar med planritningar/kartor. En eller flera konstnärer kan lämna skissförslag.

Godkännande av skiss

Konstnären och/eller Kulturenheten presenterar skissförslaget (skalig modell, materialprov etcetera) för samrådsgruppen som formulerar ett förslag till beslut.

Nämndbeslut

Beslut angående ovanstående fattas i den nämnd som ansvarar för byggprojektets budget. Kultur- och fritidsnämnden ska vara remissinstans innan beslut i nämnd som ansvarar för byggprojektets budget.

Kontrakt med konstnären

När skissen godkänts upprättar Kulturenheten ett kontrakt med konstnären. I kontraktet ska ansvarsfördelning, tidsramar/deadline med mera tydligt framgå och godkännas av konstnär och samrådsgruppen innan undertecknande.

Projektet genomförs**Projektet slutbesiktigas**

Besiktning görs av konstnären och lämpliga representanter från samrådsgruppen. Av besiktningsprotokollet ska framgå montering, material, teknik, drifts- och underhållsbehov och annan nödvändig information om konstverket. Detta ska sedan även överlämnas till ansvarig mark- eller fastighetsägare som ska förvalta verket.

Invigning

Konstverket invigs. Medverkan av konstnär samt eventuellt brukare, politiker, m fl.

Garantibesiktning

Garantitiden för konstverket är 2 år. Därefter görs en garantibesiktning av verket av konstnärer, Kulturenheten samt förvaltaren.